

Gabinet d'Estudis Multidisciplinars

GEM, S.L.

Zones rurals en declivi: detecció,
diagnòstic i planejaments per al
desenvolupament

Resum sumari

Promotor: **Fundació Món Rural**

Rural'06

Tàrraga, 29 d'agost de 2007

El Congrés del Mon Rural va plantejar la necessitat de disposar d'una definició i delimitació específica dels espais rurals a Catalunya a fi de poder aplicar polítiques adients que els preservin de l'abandó i la degradació.

Però la definició de rural no és fàcil, ni té una formulació clara i universal a la que ens puguem referir. Amb la seva aparent evidència, resulta difícil trobar un indicador per a la valoració objectiva i definitiva de la ruralitat. Per altra banda avui, en les societats desenvolupades, urbà i rural es barregen arrossegats per la millora de les comunicacions, la irrupció de les tecnologies i la invasió de les segones residències.

Avui en les zones desenvolupades de l'espai Europeu, la societat urbana s'hi barreja i actua com a motor de desenvolupament, fins a tal punt que els trets habitualment associats amb la ruralitat s'esborren en un nou espai que alguns han començat a denominar "Espai d'influència urbana" (Projecte ESPON).

A Catalunya el món rural és divers i complex. Per una part la proximitat i l'impuls del món urbà afecta les dinàmiques del camp, i s'observa la configuració d'un extens i dinàmic espai d'influència urbana al voltant de les principals ciutats, al llarg de les principals artèries de comunicació, i en les zones on es situen les segones residències. Encara però es troben amplis espais que han perdut població de forma dramàtica i que pateixen d'abandó i degradació del patrimoni arquitectònic (pobles abandonats), natural (incendis forestals) o cultural.

Una realitat tan complexa no pot ser abordada de forma simplista, amb criteris basats únicament en la densitat de població. Aquesta realitat necessita una aproximació multidisciplinar, amb un nivell de detall municipal i una categorització diversa.

La delimitació específica i acurada dels espais rurals ha de ser una eina per a la detecció dels problemes i el plantejament de solucions viables, per a garantir la preservació del patrimoni i la sostenibilitat dels espais vulnerables.

Des d'una perspectiva tècnica, la definició de ruralitat és una qüestió molt controvertida i que ha obert complexes discussions. Els estudiosos no han arribat a cap acord, després de molts anys de debat, durant els quals cada grup d'investigadors aplicava els seus criteris; criteris que anaven des d'anàlisis empírics, fins a diferenciacions derivades de dades estadístiques.

La definició més immediata seria la de rural com a l'espai que queda un cop hem delimitat l'urbà. La recentment aprovada Llei 8/2007 "Ley del Suelo" planteja aquesta definició de una forma molt clara i rotunda, i és el punt de partida de tota la metodologia de treball que plantejem: és sòl rural tot aquell que no està urbanitzat, tant el que està en un municipi de 50 habitants, com de 5.000 o de 500.000, sigui quina sigui la densitat d'habitants.

Aquesta definició, legal a l'estat espanyol des del mes de juny, s'adapta especialment bé per a la tipificació de l'espai rural català. A Catalunya l'espai rural conviu amb l'urbà, des de fa generacions, al Prat del Llobregat i el Maresme; i d'altra banda la ciutat s'endinsa en el camp de la ma de les segones residències, l'estiueig i els lligams amb la casa pairal.

El Pla Territorial General de Catalunya, publicat a l'any 1995, va detectar aquesta convivència d'espais, en particular a partir de l'anàlisi de la mobilitat obligada declarada pels catalans al Cens de 1991. De l'estudi d'aquestes dades, es van establir una sèrie de pols urbans i els territoris associats amb ells per mobilitat diària obligada per feina; i uns espais rurals remots no associats a cap pol urbà.

En aquesta línia, a França l'INSEE (Institut d'estadística francès), va replantejar a l'any 1997, la classificació de zones rurals i urbanes que havia estat utilitzant fins aquell moment, i que es basava en densitats de població. La nova metodologia, basada en les relacions amb altres municipis, mitjançant els desplaçaments del domicili al treball.

La metodologia de l'INSEE, classifica el territori en quatre categories:

- Pol urbà: Unitat urbana de més de 15.000 habitants, que ofereix 5.000 llocs de treball o més i que no pertany a la corona periurbana d'un altre pol urbà.
- Corona periurbana: Conjunt de municipis situats fora dels pols urbans en els quals com a mínim un 40% de la població resident i activa treballa en un pol urbà o els municipis lligats a ell. Un pol urbà i la seva corona formen una Àrea Urbana.
- Municipi multipolar: Municipi situat fora de las àrees urbanes, en el qual com a mínim el 40% dels actius residents treballen en varies àrees urbanes. Els municipis multipolars es consideren també periurbans.
- Espai de domini rural: En formen part els municipis que no pertanyen a cap de les tres categories precedents
- Pols rurals: Unitats urbanes de més de 2.000 habitants, situades dintre de l'espai de domini rural i que ofereixen un mínim de 1.500 llocs de treball
- Corona dels pols rurals: municipis amb relació de mobilitat diària per feina respecte als pols rurals

La nova metodologia ha canviat els esquemes de planejament territorial i les vies d'aplicació de les polítiques territorials, ja que àrees de component de dominant rural, queden vinculades a àrees urbanes metropolitanes, i sotmeses a les pressions i problemàtiques que aquesta proximitat genera.

El pla estratègic nacional pel desenvolupament rural de França 2007-2013 (MAP 2005) determina encara noves tipologies dins l'espai de dominant rural:

- L'espai "campagne des viles", on s'agrupen els espais rurals pròxims a les ciutats i els espais rurals en vies de periurbanització.
- L'espai "nouvelles campagnes", determinades per les implantacions residencials, turístiques i empresarials i per la multifuncionalitat de la ruralitat.
- L'espai "campagnes plus fragiles", marcades per la recessió demogràfica i econòmica

En conclusió, la nova tipologia francesa ha permès acarar les polítiques d'ordenació del territori amb una consideració molt més objectiva de les relacions urbà – rural, i de les oportunitats que construeixen en matèria de desenvolupament, com el creixement demogràfic relacionat amb els fluxos residencials o recreatius en les zones rurals, i els perills que aquestes relacions representen, com el consum de l'espai en zones de proximitat urbana, la competència pels espais i la degradació del medi ambient.

En el present treball s'han utilitzat dues metodologies diferents. La primera, inspirada en el Pla Territorial General de Catalunya i en la del INSEE francès, ha determinat, a partir de la mobilitat obligada, les àrees urbanes de Catalunya segons els resultats del cens 2001, sense discontinuïtats ni col·lisions.

La segona metodologia s'ha basat en els municipis que l'anuari de La Caixa considera capçalera d'àrea comercial. D'entre ells ha seleccionat aquells que també serien Pols urbans segons les definicions de l'INSEE. Després s'ha considerat, com a àrea urbana de cada capçalera, els municipis els nuclis dels quals estan a menys de 30 minuts de desplaçament del corresponent Pol Urbà, en vehicle privat.

El primer mètode mesura la mobilitat per feina, i el segon la possibilitat de mobilitat per compres o serveis. Les dades utilitzades han estat les de població del cens 2006 (Idescat), les de mobilitat obligada per treball del cens 2001 (Idescat), les determinacions dels municipis capçalera d'àrea comercial de l'anuari econòmic de La Caixa i les distàncies en temps de desplaçament des del nucli urbà de cada municipi al Pol Urbà més proper. Les distàncies en temps es van determinar amb un programa informàtic de logística.

Posteriorment s'han combinat els resultats d'ambdós mètodes, ajustant a mà les discontinuïtats i col·lisions municipi a municipi. Amb aquesta operació s'ha obtingut un mapa d'àrees de dominant urbana i àrees de dominant rural de Catalunya.

Així doncs, a Catalunya es determinen les següents tipologies de sòl rural:

- **Sòl rural metropolità:** el corresponent a àrees de dominant urbana (mètode) amb densitats de població superiors a 500 hab/km², que són:
 - Barcelona 2.139 hab/km²
 - Blanes 512 hab/km²
 - Granollers 889 hab/km²
 - Martorell 1.034 hab/km²
 - Mataró 1.433 hab/km²
 - Sabadell 1.773 hab/km²
 - Terrassa 973 hab/km²
 - Vilanova i la Geltrú 1.049 hab/km²
- **Sòl rural periurbà:** La resta del sòl periurbà determinat per les metodologies 1 i 2
- **Sòl rural remot:** Sòl rural no inclòs en cap àrea de dominant urbana, ni pel mètode 1, ni pel mètode 2, ni en el posterior ajustament de discontinuïtats i col·lisions realitzat a mà

Per a la detecció de les situacions de declivi, abandonament i degradació, els criteris han estat diferents en cadascuna de les zones.

El sòl rural metropolità ha estat considerat com a espai en perill de degradació sempre, ja que està sotmès a pressions molt intenses per part de la societat urbana que l'envolta. Cal tenir present que és sòl rural un 74% del territori del continu metropolità definit més amunt. (aprox. 240.000 ha)

En el sòl rural periurbà la despoblació ha estat el factor principal per a la detecció del declivi, per la migració dels habitants dels pobles petits cap a l'entitat urbana més propera. La migració té moltes components causals però en aquest àmbit la principal és la recerca de serveis i oportunitats de treball en els pols urbans en desenvolupament.

Pel que fa al sòl rural remot, la despoblació ha estat un factor per al diagnòstic, però també ho ha sigut l'envelliment. A l'espai rural remot l'envelliment és el principal motiu de l'abandó de les activitats que mantenien el paisatge i la dinàmica econòmica.

S'ha elaborat un mapa on es remarquen els municipis periurbans no metropolitans i rurals remots que pateixen problemes de declivi i abandonament. S'ha procedit també a l'anàlisi de les diferents zones en regressió i s'ha establert relacions entre les situacions detectades a cada territori i les diagnosis de debilitats i amenaces que es van determinar en els Pactes Territorials per al Món Rural.

No s'ha pogut determinar cap relació entre la condició de municipi en declivi o abandó i el fet de ser d'orografia muntanyenca i/o tenir més del 50% de la superfície municipal inclosa a la Xarxa Natura 2000.

El que ha quedat establert bastant clarament és que la millora de les comunicacions i una proximitat de serveis, comerços i oportunitats de treball, pot deturar la migració. L'assentament de la població constitueix el primer pas per a evitar el declivi, i pot constituir el punt d'inflexió que inicia el desenvolupament.

També s'ha fet evident que el turisme és el principal vector a l'hora de dinamitzar l'espai rural remot. Els municipis que ja formen part de l'imaginari col·lectiu com a destins turístics han deixat de perdre població i han vist incrementada la renda mitjana de forma important. D'altra banda, el paisatge esdevé la principal riquesa, i caldrà que es prenguin mesures per evitar la degradació de l'espai obert, a fi d'assegurar la sostenibilitat d'aquests desenvolupaments.

L'espai rural remot dinàmic, seria una classificació equivalent a la francesa descrita més amunt com "nouvelles campagnes". L'espai rural remot en perill d'abandó correspondria a la classificació francesa de "campagnes plus fragiles".

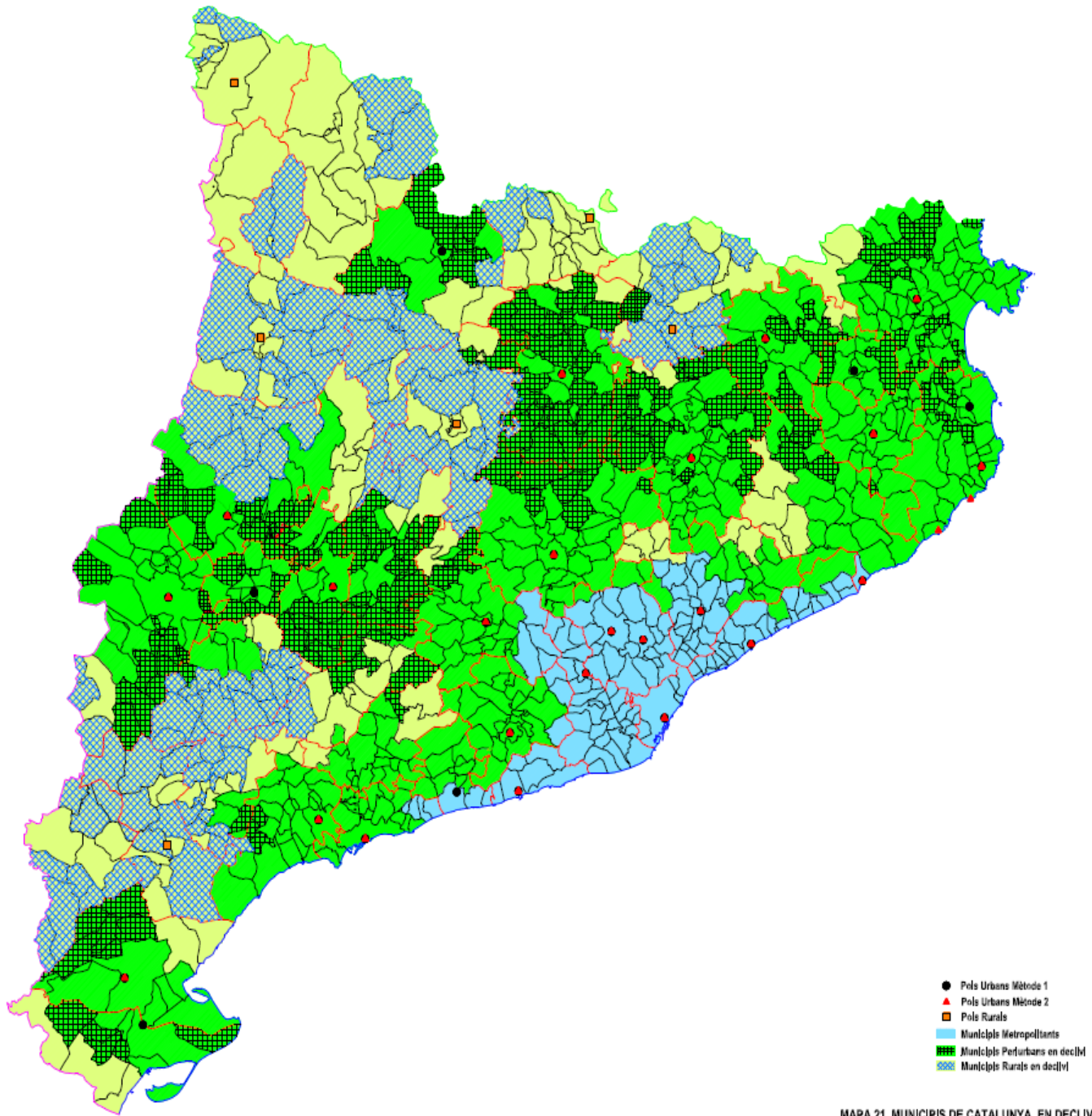
La metodologia aplicada considera que les situacions de endarreriment econòmic i abandó de la població són sempre conjunturals i que han d'evolucionar en el temps; aquest és doncs un retrat de la situació conjuntural del medi rural català.

El present treball és una foto fixa de la situació en un moment determinat a l'espai rural de Catalunya. Les tipologies i classificacions que es detallen en aquest treball constitueixen un retrat de la situació del medi rural en el moment en que això s'escriu, i hauran de ser revisades periòdicament per comprovar si continuen essent vàlides.

Tàrrrega, 27 d'agost de 2007

Josep Sort Miret

Manuela González Griñán

MAPA 21. MUNICIPIS DE CATALUNYA EN DECLIVI